

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни ОК.17 «**Міжнародне право**»
обов'язкових компонент освітньої програми першого рівня вищої освіти

(08 «Право», 081 «Право»)

за темою – Міжнародне економічне право

**Харків
2023 рік**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023р. №8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. №5

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 р. № 8

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 (протокол від 18.08.2023 № 8).

Розробники:

1. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук К.В. Кисильова.
2. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук Д.С. Гета.

Рецензенти:

1. Декан факультету №4 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор .М.І Марчук.
2. Доцент кафедри конституційного та муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент Г.В. Зубенко.

План лекції

1. Поняття і джерела міжнародного економічного права
2. Міжнародні економічні організації
3. Міжнародно-правовий захист капіталовкладень
4. Міжнародні податкові угоди
5. Міжнародні митні угоди
6. Міжнародні транспортні угоди

Рекомендована література:

Основна:

1. Антипенко В. Ф., Тимченко Л. Д., Беглий О. В., Радзівілл О. А. Міжнародне публічне право: підручник: у 3 т. / під ред. В. Ф. Антипенка. Київ : НАУ, 2012. Т. 1. 420 с.
2. Антипенко В. Ф., Тимченко Л. Д., Беглий О. В., Радзівілл О. А. Міжнародне публічне право: підручник: у 3 т. / під ред. В. Ф. Антипенка. Київ : НАУ, 2012. Т. 2. 348 с.
3. Антонович М. М. Міжнародне право: навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 384 с.
4. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право: підручник. Київ: Фенікс; 2018. 762 с.
5. Батрименко В. І. Міжнародне право: навчальний посібник. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2012. 323 с.

Додаткова

1. Буткевич О. В. Історія міжнародного права : підручник. Київ : Ліра-Ка, 2018. 408 с.
2. Войціховський А.В. Міжнародне право: підручник. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 544 с.
3. Гавриленко О. А., Сироїд Т. Л., Новікова Л. В. Історія міжнародного права: хрестоматія-практикум. Харків : Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 676 с.
4. Гердеген М. Міжнародне право / пер. з нім. Київ : К.І.С., 2011. 516 с.
5. Мицик В. В., Буроменський М. В., Буткевич О. В. Міжнародне публічне право : підручник / під. ред. В. В. Мицика. Харків : Право. Т. 1. Основи теорії. 2019. 416 с.

Інформаційний ресурс:

1. Рішення № 2009/371/ПВД Ради про створення Європейського поліцейського відомства (Європол): схвалений 06.04.2009 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: // База даних «Законодавство України»/ Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a78.
2. Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції : укладена 27.06.2016 // База даних «Законодавство України» /

Верховна Рада України. URL: // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_024-16.

3. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво: укладена 14.12.2016 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16.

Текст лекції

1. ПОНЯТТЯ І ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРАВА

У сучасному міжнародному праві є велика кількість норм, присвячених питанням економічної співпраці. Обсяг регламентації і якісна своєрідність предмету регулювання свідчать про те, що в міжнародному праві сформувалася галузь «міжнародне економічне право».

Джерелами даної галузі є:

- акти, що регулюють діяльність міжнародних організацій у сфері економіки
- торговельні угоди
- угоди про науково-технічне співробітництво, у тому числі угоди про будівництво промислових об'єктів
- угоди про міжнародні розрахунки і кредити
- угоди з податкових, митних, транспортних та інших питань
- угоди про міжнародну купівлю-продаж товарів та інші договори з окремих питань цивільно-правового характеру (наприклад, Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажі товарів 1974 р., Конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. Гаазька конвенція про право, застосовне до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів, 1986 р. та ін.).

Велику роль у міжнародних економічних відносинах відіграють документи міжнародних неурядових організацій, таких як, Міжнародна торгова палата. У числі таких документів можна назвати: Уніфіковані правила по інкасо 1978 р., Правила Інкотермс 1990 р., Уніфіковані правила і звичаї для документарних акредитивів 1994 р. і т.д. Маючи характер рекомендацій, зазначені документи стають обов'язковими для учасників зовнішньоекономічних відносин у разі прямого посилання на це в національному законодавстві та / або в контракті.

2. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Важливу роль в регламентації економічних відносин відіграють міжнародні організації, як універсальні (установи ООН), так і регіональні (Європейська конференція міністрів транспорту, організація Чорноморського економічного співробітництва), чи двосторонні організації (змішані комісії та ін.).

Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) була створена у

1964 р. як орган Генеральної Асамблеї ООН. У завдання ЮНКТАД входить:

- заохочення міжнародної торгівлі;
- координації прийняття багатосторонніх документів у галузі торгівлі і т.д.

Міжнародне агентство з інвестиційних гарантій (МАІГ) засновано у 1988 р. в якості дочірньої організації МБРР і входить у систему спеціалізованих установ ООН. Завданнями МАІГ є:

- заохочення іноземних інвестицій;
- надання гарантій, включаючи страхування ризиків інвестицій у держави-члени МАІГ.

Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) створений у 1990 р. Членами Банку можуть бути як європейські організації, так і неєвропейські країни-члени МВФ, а також Європейський Союз. Капітал ЄБРР складається з внесків держав-членів. Цілі ЄБРР:

- підтримка економічного розвитку країн Європи;
- надання допомоги в проведенні економічних реформ та ін.

Можна також розрізняти міжнародні організації загального характеру, що переслідують, крім економічних, політичні, оборонні та ін. цілі (Європейський Союз, СНД тощо), і спеціалізовані економічні організації, що регулюють окремі аспекти міждержавного співробітництва (Європейський патентний союз, міжнародні організації з нафти, цукру, каучуку, кави і т.д.).

Окрім міжнародних організацій у цій сфері працює, також, певна кількість конференцій. Прикладом може слугувати

Європейська конференція міністрів транспорту створена у 1953 р. з метою координації діяльності європейських держав у сфері транспорту та гармонізації розвитку національних транспортних систем. Конференція розробляє рекомендації і резолюції, які пропонуються згодом державам, що беруть участь у цій конференції.

3. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ КАПІТАЛОВКЛАДЕНЬ

Як відомо, приплив іноземних інвестицій є важливим фактором стабілізації економіки. Привабливий режим капіталовкладень може бути забезпечений цілим комплексом заходів, серед яких:

- пільгове оподаткування;
- виплата компенсацій у випадку збройних конфліктів і заворушень;
- безперешкодне переведення прибутку за кордон;
- незалежність органів щодо вирішення виникаючих інвестиційних спорів і т.д.

Держави активно співпрацюють у справі заохочення та захисту капіталовкладень. Так, у багатьох європейських державах передбачається надання іноземним інвесторам національного режиму, встановлюється пільговий податковий режим, закріплюються процедура **суброгації** (поступки інвесторами своїх прав при настанні страхового випадку своїй державі).

Договори спрямовані на захист інвестицій, зазвичай, дають перелік осіб, які можуть бути інвесторами. Під **інвесторами** розуміються: фізичні особи, які є громадянами договірних держав; юридичні особи, створені в договірних

держав.

Термін «капіталовкладення»/«інвестиція» охоплює всі види майнових цінностей, які інвестори однієї країни вкладають на території іншої, і зокрема:

- рухоме і нерухоме майно (будівлі, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності) і відповідні майнові права;
- акції, вклади та інші форми участі;
- права вимоги за грошовими коштами або послугами, що мають економічну цінність;
- авторські права, права на винаходи, промислові зразки, товарні знаки або знаки обслуговування, фірмові найменування, а також технологію і «ноу-хау»;
- права на здійснення господарської діяльності, що надаються на основі закону або договору, включаючи, зокрема, права на розвідку, розробку та експлуатацію природних ресурсів.

Капіталовкладення інвесторів держав-учасниць відповідних договорів (договорів про захист інвестицій) не можуть бути націоналізовані або піддані заходам, рівним за наслідками націоналізації, за винятком випадків, коли такі заходи застосовуються в суспільних інтересах, у встановленому законодавством порядку, не є дискримінаційними і супроводжуються виплатою швидкої, адекватної та ефективної компенсації. Компенсація повинна відповідати реальній вартості націоналізованих капіталовкладень. Компенсація виплачується без необґрунтованої затримки у вільно конвертованій валюті та вільно переводиться на територію іншої держави.

Угоди гарантують інвесторам після сплати ними відповідних податків і зборів безперешкодний переказ за кордон платежів пов'язаних з капіталовкладеннями.

Держава, на території якої було завдано збитків капіталовкладенням інвесторів в результаті якого-небудь збройного конфлікту, введення надзвичайного стану або цивільних заворушень, надає таким інвесторам щодо відновлення майна, компенсації та інших видів врегулювання режим не менш сприятливий, ніж режим, який вона надає власним інвесторам або інвесторам будь-якої третьої держави.

Важливим аспектом правового режиму іноземних інвестицій є можливість незалежного та неупередженого розв'язання інвестиційних спорів. Відповідно до положень Вашингтонської конвенції про врегулювання інвестиційних спорів між державами та фізичними і юридичними особами інших держав 1965 р. визначено орган з вирішення такого роду спорів (Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів) і передбачена процедура арбітражного розв'язання.

За угодами про капіталовкладення суперечки між державою та інвестором, що виникають у зв'язку із здійсненими капіталовкладеннями, у тому числі спори з питань розміру, умов або порядку виплати компенсації, можуть бути передані за вибором інвестора до:

- компетентних суду/арбітражу держави, на території якої здійснені капіталовкладення; або
- до третейського суду ad hoc у відповідності з Арбітражним регламентом

ЮНСІТРАЛ – Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (United Nations Commission on International Trade Law – UNCITRAL) заснованої на 21 -й сесії ГА ООН (резолюція 2205 (XXI) від 17 грудня 1996 р.) з метою сприяння прогресивному погодженню та уніфікації права міжнародної торгівлі.

4. МІЖНАРОДНІ ПОДАТКОВІ УГОДИ

Одним з важливих напрямків міжнародної співпраці у сфері економіки є взаємодія держав з питань оподаткування. Україна бере участь у кількох десятках міжнародних податкових угод. У їх числі:

- Договори про уникнення подвійного оподаткування та недопущення ухилення від сплати податків;
- Договори про обмін інформацією та співробітництво у боротьбі з порушеннями податкового законодавства;
- Договори про оподаткування доходів від міжнародних перевезень;
- Договори, що містять «податкові» норми (про заохочення та захист капіталовкладень; про захист авторських і суміжних прав; про дипломатичні, консульські та інші представництва).

У договорах про уникнення подвійного оподаткування та недопущення ухилення від сплати податків передбачено:

- перелічуються податки, на які вони поширюються;
- визначаються території, на які поширюється дія даних угод;
- дається розшифровка деяких категорій міжнародного податкового права («компанія», «особа з постійним місцеперебуванням в одній Договірній Державі», «постійне представництво» тощо);
- регламентується порядок оподаткування доходів іноземних юридичних осіб та доходів від окремих видів діяльності;
- містяться правила про усунення подвійного оподаткування.

Такими Договорами, також, встановлюються особливі правила щодо оподаткування доходів директорів компаній, юристів, лікарів, спортсменів, студентів, науковців та інших категорій громадян.

Слід зазначити, що всі угоди з податкових питань безпосередньо застосовуються в Україні і мають, у разі колізії, пріоритет перед нормами українського податкового законодавства.

5. МІЖНАРОДНІ МИТНІ УГОДИ

Україна активно співпрацює з державами та міжнародними організаціями у сфері митних відносин, зокрема, бере участь у створенні митних союзів, зон вільної торгівлі, діяльності митних організацій, укладає міжнародні угоди з митних питань. Серед угод з митних питань можна назвати:

1. Конвенції про номенклатуру для класифікації митних тарифів 1950 р.,
2. Конвенції про оцінку товарів у митних цілях 1950 р.,
3. Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів 1983 р.,

Виділяються наступні напрямки міжнародної співпраці в області митних відносин :

- визначення митного режиму;

- створення митних союзів та організацій;
- уніфікація національних митних правил і процедур;
- розвиток засобів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів.

Розрізняють три **види митного режиму**.

Національний режим полягає тому, що підприємства та громадяни однієї держави (як правило не резиденти) прирівнюються у сфері митних відносин до фізичних і юридичних осіб іншої держави (як правило резидентів).

Режим найбільшого сприяння означає надання іншій державі, її фізичним і юридичним особам таких максимально сприятливих умов, які тільки можуть бути надані будь-якій третій державі у митних відносинах.

Режим преференцій передбачає надання іншій державі, її фізичним та юридичним особам спеціальних пільг і привілеїв в області митних відносин.

В ряду міжнародних митних організацій центральне місце займає **Генеральна угода з тарифів і торгівлі** – ГАТТ (GATT – General Agreement on Tariffs and Trade). Генеральна угода про тарифи і торгівлю була підписана у 1947 р. і набула чинності в 1948 р. Сьогодні в цю організацію входять понад 130 держав, у тому числі і Україна. Функції ГАТТ полягають у регулюванні торговельної політики держав, підготовці і прийнятті угод з економічних питань, врегулюванні міждержавних суперечок.

Діяльність ГАТТ була спрямована на забезпечення дотримання таких принципів:

- здійснення торгівлі без дискримінації;
- заохочення здорової конкуренції ;
- регулювання зовнішньоекономічних операцій та ін.

Члени ГАТТ, зокрема, зобов'язалися скорочувати митні збори, уніфікувати процедуру їх стягнення, приймати заходи до зближення систем національного господарського законодавства, надавати переваги у торгівлі країнам, що розвиваються.

У 1994 р. було підписано угоду, що передбачає створення на базі ГАТТ **Світової організації торгівлі (СОТ)**.

Основна мета СОТ – сприяння економічній співпраці держав в інтересах підвищення життєвого рівня шляхом забезпечення повної зайнятості, зростання виробництва і торгового обміну товарами і послугами, оптимального використання джерел сировини з метою забезпечення довгострокового розвитку, охорони навколишнього середовища.

Вищий орган СОТ – Конференція міністрів (складається з представників усіх держав-членів, скликається раз на два роки; створює допоміжні органи; рішення приймаються консенсусом). Виконавчий орган – Генеральна рада (у її віданні перебувають Орган з вирішення спорів, Орган з питань торгової політики, різні комітети). Організаційною діяльністю займається Секретаріат СОТ.

Рада митного співробітництва (РМС) була утворена у відповідності до Конвенції про створення Ради митної співпраці 1950 р.

Цілі РМС:

- дослідження питань взаємодії національних митних систем;
- забезпечення більш тісної співпраці держав-учасниць Конвенції, щодо обміну інформацією про митні процедури та митне регулювання;
- уніфікація митного законодавства країн-учасниць;
- розробка рекомендацій і проектів конвенцій з митних питань.

Органами РМС є Рада, Постійний технічний комітет і Генеральний секретаріат. Штаб-квартира Ради розташовується у м. Брюссель.

6. МІЖНАРОДНІ ТРАНСПОРТНІ УГОДИ

Міжнародне транспортне право являє собою систему міжнародних принципів і норм, що регламентують питання перевезення вантажів і пасажирів через території двох або декількох держав, і в даний час являє собою підгалузь міжнародного економічного права.

Слід враховувати, що перевезення морським, повітряним, залізничним і автотранспортом здійснюються на підставі як універсальних транспортних конвенцій (Конвенція для уніфікації деяких правил міжнародних повітряних перевезень 1929 р., Конвенція про договір міжнародного перевезення вантажів по дорогах 1956 р., Конвенція ООН про морське перевезення вантажів 1978 р. та ін.), так і відповідно до двосторонніх угод про транспортне сполучення і перевезення (Україна бере участь у кількох десятках таких угод).

За загальним правилом, універсальні конвенції застосовуються незалежно від національної належності судна, перевізника, відправника, одержувача або будь-якої іншої зацікавленої особи. Конвенції застосовуються також у тому випадку, якщо перевезення, що входять до сфери їх застосування, здійснюються державними або урядовими установами чи організаціями. Норми двосторонніх угод застосовуються в якості спеціальних норм по відношенню до положень багатосторонніх конвенцій.

Під **перевізником** у конвенціях розуміється особа, якою або від імені якої з вантажовідправником укладено договір перевезення вантажу. Фактичний перевізник – особа, якій перевізником доручено здійснення перевезення вантажу або частини перевезення.

Термін **вантажовідправник** означає особу, якою або від імені якої укладено договір морського перевезення вантажу з перевізником, або будь-яка особа, якою або від імені якої вантаж фактично передається перевізнику у зв'язку з договором морського перевезення.

Вантажоодержувач – це особа, уповноважена на отримання вантажу.

Поняття **вантаж** включає і живих тварин; в тих випадках, коли товари об'єднані в контейнері або подібному пристосуванні для транспортування або коли вони упаковані, вантаж включає таке пристосування для транспортування або упаковку, якщо вони надані вантажовідправником.

Правила перевезень різними видами транспорту регламентуються спеціальними джерелами.

Міжнародні повітряні перевезення

Положення про міжнародні повітряні перевезення містяться насамперед у Конвенції для уніфікації деяких правил міжнародних повітряних перевезень

1929 р. (у 1955 р. Конвенція була доповнена Гаазьким протоколом, у якому беруть участь близько 100 держав), Чиказькою конвенцією про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. окрім зазначених документів, Україною укладено кілька десятків двосторонніх угод про повітряне сполучення.

Конвенція 1929 р. застосовується при міжнародному перевезенні людей, багажу або вантажів, що здійснюється за допомогою повітряного судна, як за плату, так і безкоштовно. Конвенція застосовується до перевезень, здійснюваних державою або юридичними особами. У Конвенції регулюються питання видачі перевізних документів (проїзних квитків, багажних квитанцій, повітряно-перевізних документів), зміст договору перевезення, встановлює правила про відповідальність перевізника та регламентує питання змішаних перевезень.

Двосторонні угоди визначають порядок встановлення та експлуатації міжнародних повітряних ліній. Держави призначають національні авіапідприємства для експлуатації договірних ліній за позначеними маршрутами, встановлюють умови надання та анулювання дозволів, регламентують питання про тарифи, митні збори, правила авіаційної безпеки і т.д.

Міжнародні залізничні перевезення

Питання залізничних перевезень регулюються насамперед Конвенцією про міжнародні залізничні перевезення 1980 р. (ця Конвенція об'єднала тексти Бернської конвенції про залізничне перевезення вантажів 1890 р. і Бернської конвенції про залізничне перевезення пасажирів і багажу 1923 р.). Конвенція встановлює правила перевезення вантажів і пасажирів залізничним транспортом, умови платежів і страхування вантажів у дорозі, відповідальність залізниць, порядок пред'явлення претензій і позовів.

Міжнародні морські перевезення

У міжнародному торговельному судноплаванні склалися дві форми перевезень: регулярні та нерегулярні (чартерні). Регулярні перевезення оформляються **коносаментом**, що видається перевізником вантажовідправнику при передачі вантажу перевізнику. Чартерні перевезення здійснюються найчастіше за допомогою посередника на основі **фрахту** (найму), що укладається відповідно до правил і національного законодавства.

Правовий статус коносаменту врегульовано Конвенцією про уніфікацію деяких правил про коносаменти 1924 р. і Протоколом до неї 1968 р.

Конвенція 1924 р. дає визначення понять, що використовуються в морських перевезеннях (перевізник, договір морського перевезення, перевезення, вантажі, коносамент, судно), встановлює правила прийняття вантажів та видачі коносаменту, межі відповідальності перевізника та ін.

Питання морських перевезень так само можуть регламентуватися в двосторонніх угодах про торгівлю, судноплавство і мореплавання та в інших документах.

Міжнародні автомобільні перевезення вантажів

Правила міжнародних автомобільних перевезень вантажів врегульовані багатосторонньою Конвенцією про договір міжнародного перевезення вантажів

по дорогах 1956 р., а також двосторонніми угодами про міжнародне автомобільне сполучення (їх кілька десятків).

Конвенція 1956 р. застосовується до договорів дорожнього перевезення вантажів за винагороду за допомогою транспортних засобів, коли місце навантаження вантажу і місце доставки вантажу, зазначені в контракті, знаходяться на території двох різних країн, з яких принаймні одна є учасницею Конвенції.

Необхідно враховувати, що застосування Конвенції не залежить від місця проживання і громадянства або державної приналежності сторін, які укладають договір.

Конвенція визначає осіб, за яких несе відповідальність перевізник, порядок укладення та зміни договору перевезення, вимоги, висунені до накладної, порядок приймання і передачі вантажів, відповідальність перевізника, пред'явлення претензій та позовів, правила перевезення декількома перевізниками і т.д.